

УДК 342.53

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.1.32>

ГОЛОСУВАННЯ ЗА АНТИДЕРЖАВНИЙ ЗАКОНОПРОЕКТ: ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ

Ковальчук О.Б.,
*кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри теорії права та конституціоналізму
Навчально-науковий інститут права,
психології та інноваційної освіти
Національний університет «Львівська політехніка»,
заслужена юристка України,
ORCID: 0000-0001-5547-1625
e-mail: olena.b.kovalchuk@lpnu.ua*

Ковальчук О.Б. Голосування за антидержавний законопроект: відповідальність народного депутата України.

Стаття присвячена питанню необхідності запровадження відповідальності народного депутата України за внесення та голосування за антидержавний законопроект на конституційному та законодавчому рівні.

Розглянуто чинне законодавство України, яке гарантує діяльність народного депутата України, думки фахівців щодо визначення поняття та можливості обмеження парламентського індемнітету, а також приклади зарубіжного досвіду застосування індемнітету, в тому числі складові змісту правовідносин політичної відповідальності депутатів Європарламенту та політичної відповідальності народного депутата України.

Під антидержавними законопроектами пропонується розглядати законопроекти, положення яких спрямовані на: зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади; зміну меж території або державного кордону України; порушення порядку, встановленого Конституцією України; шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України; надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України та інше.

Вважається за необхідне запровадити кримінальну відповідальність у двох випадках. Перший – коли суб'єкт законодавчої ініціативи вносить явно антидержавний законопроект на розгляд парламенту, другий – коли первинна редакція законопроекту може не містити антидержавні положення, проте в процесі розгляду до нього були внесені антидержавні положення та поставлені на голосування. Тоді народний депутат України несе кримінальну відповідальність за голосування за антидержавний законопроект. Видається, що лише запровадження кримінальної відповідальності за внесення чи голосування за антидержавний законопроект може покласти край свавіллю, яке відбувається в парламенті, починаючи з 1991 року, а особливо в умовах збройної агресії РФ проти нашої держави та відновить довіру громадян до законодавчого органу України, зміцнить Український народ у спільній боротьбі за перемогу над внутрішнім та зовнішнім ворогом.

Ключові слова: відповідальність, народний депутат України, індемнітет, антидержавний законопроект, голосування.

Kovalchuk O.B. Voting for an anti-state bill: responsibility of a people's deputy of Ukraine.

The article is devoted to the issue of the need to introduce the responsibility of a people's deputy of Ukraine for introducing and voting for an anti-state bill at the constitutional and legislative levels.

The current legislation of Ukraine, which guarantees the activities of a people's deputy of Ukraine, the opinions of experts on the definition of the concept and the possibility of limiting parliamentary

indemnity, as well as examples of foreign experience in the application of indemnity, including the components of the content of legal relations of political responsibility of deputies of the European Parliament and the political responsibility of a people's deputy of Ukraine, are considered.

Under anti-state bills, it is proposed to consider bills whose provisions are aimed at: changing or overthrowing the constitutional order or seizing state power; changing the boundaries of the territory or state border of Ukraine; violating the order established by the Constitution of Ukraine; harm to the sovereignty, territorial integrity and inviolability, defense capability, state, economic or information security of Ukraine; providing assistance to a foreign state, foreign organization or their representatives in carrying out subversive activities against Ukraine, etc.

It is considered necessary to introduce criminal liability in two cases. The first is when the subject of the legislative initiative submits a clearly anti-state bill for consideration by the parliament, the second is when the initial version of the bill may not contain anti-state provisions, but during the consideration process anti-state provisions were introduced into it and put to a vote. Then the People's Deputy of Ukraine bears criminal liability for voting for the anti-state bill. It seems that only the introduction of criminal liability for introducing or voting for an anti-state bill can put an end to the arbitrariness that has been taking place in the parliament since 1991, especially in the context of the armed aggression of the Russian Federation against our state, and will restore citizens' trust in the legislative body of Ukraine, strengthen the Ukrainian people in the joint struggle for victory over the internal and external enemy.

Key words: responsibility, people's deputy of Ukraine, indemnity, anti-state bill, voting.

Постановка проблеми. В умовах збройної агресії РФ проти України досить гостро постає питання унеможливлення внесення та голосування народним депутатом України за антидержавний законопроект та запровадження відповідальності за таке голосування.

Стан опрацювання проблематики. Питання відповідальності народних депутатів України розглядали вчені-конституціоналісти, політологи, фахівці з державного управління, зокрема: Н.В. Горейко, В.А. Гошовська, А.А. Коваленко, І.О. Кресіна, О.О. Майданник, Н.О. Максименцева, Г.М. Малкіна, Ю.П. Мельник, В.В. Олійник, В.С. Олійник, О.М. Стойко, А.Д. Тарасова, М.М. Тищенко, Д.Ю. Чабанюк, Д.І. Червінська, А.О. Шумний, І. С. Щebetун та інші, однак поставлена проблема потребує подальших наукових досліджень.

Метою дослідження є розгляд питання необхідності запровадження відповідальності народного депутата України за внесення та голосування за антидержавний законопроект на конституційному та законодавчому рівні.

Виклад основного матеріалу. На рівні Конституції України визначено текст присяги перед вступом на посаду народного депутата України, в якому депутат присягає на вірність Україні та зобов'язується усіма своїми діями боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників (стаття 79) [1].

Закон України «Про статус народного депутата України» передбачає, що при виконанні своїх повноважень народний депутат керується Конституцією України, законами України та загально-визнаними нормами моралі. Держава гарантує народному депутату забезпечення необхідними умовами для здійснення ним депутатських повноважень [2].

Серед основних гарантій діяльності народних депутатів України: непорушність повноважень народного депутата України; відповідальність за невиконання законних вимог народного депутата України; відповідальність за посягання на честь, гідність народного депутата України та вплив на нього, членів його сім'ї та родичів, помічників-консультантів народного депутата України [2].

Встановлена кримінальна відповідальність за: посягання на життя народного депутата України (стаття 112 Кримінального кодексу України); незаконний вплив у будь-якій формі на народного депутата України, з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися прийняття незаконних рішень (стаття 344); погрозу вбивством, заподіяння шкоди здоров'ю, знищення або пошкодження майна, а також викрадення або позбавлення волі щодо народного депутата України (стаття 346); невиконання службовою особою законних вимог народного депутата України, створення штучних перешкод у роботі, надання завідомо неправдивої інформації (стаття 351) [3].

Стаття 80 Конституції України передбачає, що народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за

винятком відповідальності за образу чи наклеп [1]. Положення цієї статті в юридичній літературі розглядається, як індемнітет.

Так, під парламентським індемнітетом розуміють – 1) привілей депутатів парламенту, що полягає в їх невідповідальності. Означає заборону переслідування депутата за будь-які дії, вчинені ним під час виконання депутатських обов'язків (промову в парламенті, голосування, участь у комісіях та інше – індивідуальний характер). Ніхто, зокрема й сам парламент, не може притягнути депутата до відповідальності за ці дії навіть після того, як він перестав бути членом парламенту; 2) винагорода депутатів за парламентську діяльність, зокрема покриття витрат на резиденцію, листування, поїздки та інше [4, с. 24].

Світовий досвід застосування індемнітету є досить різноманітним: він може поширюватись тільки на висловлення в парламенті або його органах; поширюватись тільки на висловлення в залі засідань парламенту або парламентських комітетах. Також нормативними актами може не бути передбачено, які саме дії захищаються індемнітетом. Дія індемнітету може бути поширена на публічні виступи депутатів – будь то участь у виборчому процесі, передвиборча агітація, дебати (пов'язані з політичною діяльністю), засоби масової інформації та інше [4, с. 25–26].

Згідно з п. 1 ст. 46 Основного закону ФРН депутат не може бути підданий переслідуванню в судовому або службовому порядку чи інакше притягнутий до відповідальності поза Бундестагом за своє голосування або висловлювання у Бундестазі або в одному з його комітетів. У ст. 26 Конституції Франції вказано, що жоден член Парламенту не може піддаватися переслідуванню, розшуку, арешту за висловлені думки або за голосування при виконанні ним своїх функцій [5, с. 21].

Аналіз норм чинного законодавства ЄС дозволяє виокремити наступні складові змісту правовідносин політичної відповідальності депутатів Європарламенту. До них можна віднести: 1) встановлення вимог до належної поведінки парламентарів, поваги один до одного, заборону висловлювань, що можуть образити чи протирічати нормам належної поведінки, створення Консультативного комітету Європарламенту; 2) визначення правил щодо організації контактів з різними групами суспільства, встановлення зв'язків та налагодження комунікації; 3) фінансова прозорість діяльності депутатів, створення Бюро з метою контролю такої діяльності [6, с. 37–38].

Метою індемнітету є забезпечення незалежної позиції депутата з будь-яких питань, що розглядаються в парламенті [7, с. 218].

Спільним для багатьох країн є обмеження депутатського індемнітету в аспекті того, що він не поширюється на випадки образи чи наклепу. Незважаючи на те, що звуження обсягу індемнітету не є поширеною практикою, його запровадження в деяких країнах пов'язане з необхідністю запобігати потенційно можливим зловживанням із боку депутатів. Можливість зняття індемнітету парламентаріїв передбачена законодавством Данії, Фінляндії, Чехії, Німеччини, Греції, Угорщини, Мальти, Нідерландів, Швейцарії, Великобританії.

Загальна процедура зняття індемнітету передбачає необхідність ініціативи від індивіда або компетентного органу, за поданням якої слідує прийняття рішення парламентом на підставі голосування. В Україні така процедура не передбачена законодавством, що є прогалиною, адже є практика зловживання парламентаріями наданими їм привілеями. Позитивним є закріплення того, що депутати несуть відповідальність за образу чи наклеп [7, с. 218].

М. М. Тищенко розглядає політичну відповідальність парламентаря не лише як вид юридичної чи соціальної відповідальності, а й як вид професійної й моральної (особистісної) відповідальності, що проявляється в разі наявності в особистості: по-перше, знань чинного законодавства і виконання його вимог; по-друге, професійної підготовки до роботи в представницьких органах влади, громадських та політичних організаціях; по-третє, високого рівня загальної культури, зокрема, морально-етичних якостей [8, с. 88].

Пріоритетним у цьому напрямі має стати постійна робота українського парламенту над удосконаленням чинного законодавства, яке регламентує власне його діяльність і сприяє посиленню політичної відповідальності парламентарів, що ґрунтується на системі цінностей, професійних знаннях, уміннях, навичках у сфері публічного управління, політології, права та високих моральних якостях [8, с. 91].

Враховуючи парламентсько-президентську форму правління слід звернути увагу, що діяльність очільників та членів керівних органів низки політичних партій, має виразний антиукраїнський характер, в умовах воєнного стану – антидержавний характер, а тому актуальним є питання їх заборони, що передбачає створення відповідної доказової бази. Аналіз програм політичних партій,

оновлення багатьох з яких відбулося після Революції Гідності, дає підстави стверджувати, що тільки частина з них відображає однозначно їх ставлення до російсько-української війни. Натомість у більшості програм партій позиції щодо війни не висловлено. Тобто кваліфікація діяльності партії як такої, чия діяльність створює небезпеку для демократичного ладу, державного суверенітету й територіальної цілісності України, та на думку І.О. Кресіної, О.М. Стойко, А.А. Коваленка має доповнюватися засудженням її уповноважених осіб за вчинення відповідних дій [9, с. 147-148].

Зміни у чинному законодавстві України, зумовлені прийняттям Закону України від 03 травня 2022 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій», надають правові інструменти для заборони проросійських партій в Україні, що становлять загрозу національній безпеці, державному суверенітету та територіальній цілісності держави [10].

Слушною є думка О. Майданник, що депутатська діяльність – це завжди свідомо, цілеспрямована діяльність щодо виконання завдань, функцій, повноважень, покладених законодавством на депутата. Коли депутат несумлінно здійснює свої права та обов'язки, він тим самим порушує свободу інших суб'єктів, виявляє неповагу до права, ігнорує його загальне призначення [11, с. 5].

Як бачимо в Україні на конституційному та законодавчому рівнях значною мірою гарантується діяльність народного депутата України. А як бути у випадку, коли депутат вносить на розгляд парламенту законопроекти антидержавного спрямування та, більше того, голосує за такий закон.

Кримінальний кодекс України в статті 364² встановлює лише відповідальність за умисне здійснення народним депутатом України на пленарному засіданні Верховної Ради України голосування замість іншого народного депутата України (неособисте голосування) [3].

Кримінальний кодекс України містить відповідальність за: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (стаття 109); умисні дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, а також публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій (стаття 110); діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (стаття 111) [3].

Однак, народний депутат України захищений конституційною нормою від відповідальності за внесення та голосування за антидержавні законопроекти. При цьому не вважається достатнім політична відповідальність (не обрання на наступних виборах такого депутата) чи навіть запровадження відкликання народного депутата України, що є вкрай необхідним.

Поряд з розглянутим питанням необхідно також враховувати, що право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України крім народних депутатів України також належить Президенту України та Кабінету Міністрів України.

Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади, повинен забезпечувати державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України [1]. Таким чином існує ймовірність внесення на розгляд парламенту антидержавного законопроекту не лише народним депутатом України, а також Президентом України чи Кабінетом Міністрів України.

Нажаль, Україна має досвід прийняття «диктаторських законів» 2014 року – пакет законів, ухвалених 16 січня 2014 року парламентською більшістю Верховної Ради України з грубим порушенням регламенту, без використання системи «Рада» (підняттям рук) та обговорення. Був спрямований на обмеження прав та свобод громадян і розширення можливостей влади для протидії протестувальникам. Представники громадянського суспільства фактично визнавалися «екстремістами» та «іноземними агентами». Роль голови лічильної комісії виконував представник фракції Партії регіонів України В. Олійник. Було проголошено, що за них проголосувало 239 депутатів. Голова ВР України В. Рибак, підписуючи «законопроекти» в день їх прийняття, також порушив регламент [12].

В результаті частина народних депутатів, які голосували за диктаторські закони, знову були обрані до парламенту та зайняли керівні посади у комітетах Верховної Ради України [13], що є неприпустимим.

Антидержавними законопроектами можна вважати законопроекти, положення яких спрямовані на: зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади; зміну меж території або державного кордону України; порушення порядку, встановленого Конституцією України; шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України; надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України та інше.

Висновки. Отже, вважається за необхідне запровадити кримінальну відповідальність у двох випадках. Перший – коли суб'єкт законодавчої ініціативи вносить явно антидержавний законопроект на розгляд парламенту, другий – коли первинна редакція законопроекту може не містити антидержавні положення, проте в процесі розгляду до нього були внесені антидержавні положення та поставлені на голосування. Тоді народний депутат України несе кримінальну відповідальність за голосування за антидержавний законопроект. Лише запровадження кримінальної відповідальності за внесення чи голосування за антидержавний законопроект може покласти край свавіллю, яке відбувається в парламенті, починаючи з 1991 року, а особливо в умовах збройної агресії РФ проти нашої держави та відновить довіру громадян до законодавчого органу України, зміцнить Український народ у спільній боротьбі за перемогу над внутрішнім та зовнішнім ворогом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України (1996, 28 червня). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 14.12.2025).
2. Про статус народного депутата України (1992, 17 листопада): Закон України № 2790-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text> (дата звернення: 14.12.2025).
3. Кримінальний кодекс України (2001, 05 квітня): Кодекс України № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 14.12.2025).
4. Тарасова А.Д., Червінська Д.І. Депутатський імунітет та індемнітет: український і зарубіжний досвід. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-5/4>. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С. 24–27.
5. Олійник В.С., Олійник В.В., Шумний А.О., Чабанюк Д.Ю. Проблеми конституційно-правового забезпечення недоторканності народних депутатів: зарубіжний досвід та українські реалії. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-4-3>. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 17–28.
6. Максименцева Н.О. Політична відповідальність депутата парламенту як елемент політичної безпеки: досвід ЄС. DOI <https://doi.org/10.32782/39221427>. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 1. С. 35–40.
7. Щебетун І.С., Горейко Н.В. До питання про депутатську недоторканість. DOI <https://doi.org/10.32837/nprnuola.v28i29.736>. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2021. Том XXVIII. С. 215–220.
8. Тищенко М.М. Відповідальність народних депутатів України: політико-правовий аспект. DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-2.15>. *Науковий журнал «Політикус»*. 2021. Випуск 2. С. 87–92.
9. Кресіна І.О., Стойко О.М., Коваленко А.А. Відповідальність політичних партій за антидержавну діяльність. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. DOI: 10.33663/1563-3349-2022-91-140. 2022. Вип. 91. С. 140-153.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій (2022, 03 травня): Закон України № 2243-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2243-20#n38> (дата звернення: 14.12.2025).
11. Майданник О. Конституційно-правовий імунітет народного депутата України: проблеми та перспективи. *Юридична Україна*. 2015. № 4-5. С. 4–8.
12. Падалка С.С. Диктаторські закони 2014. Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2021. 773 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=dyktatorski_zakony_2014 (дата звернення: 14.12.2025).
13. Саліженко О. Річниця «диктаторських законів»: яка доля нардепів, які їх ухвалили? *Рух ЧЕСНО*. 17 січня 2023 р. URL: <https://www.chesno.org/post/5474/> (дата звернення: 14.12.2025).